

Malmöundersökningen

Margareta Furu

“Det finns en stor svensk undersökning om sambandet mellan social bakgrund, skolutbildning och framgång senare i livet som såvitt jag förstår är rätt enastående i sitt slag i världen men som dock väckt föga uppseende hos oss. Undersökningens tillkomst har något av modern vetenskaplig saga över sig och förtjänar en liten berättelse för sig. Det var en gång för ett 30-tal år sedan”

Så skrev läkaren Gustav Jonsson - “Skå-Gustav” - i sin bok “Att bryta det sociala arvet” (1; s. 52). Beskrivningen gällde Malmöundersökningen, den studie som planerades och genomfördes av skolpsykologen Siver Hallgren år 1937-38 som licentiatavhandling vid Lunds universitet (2). När “Skå-Gustav” beskrev Malmöundersökningen år 1973, var undersökningspersonerna 45 år gamla. Sedan dess har det nu gått tjugosju år och ytterligare data har insamlats. Den senaste enkätuppföljningen gjordes år 1994, då undersökningspersonerna var 66 år gamla och folkpensionärer.

Frågeställningarna i de olika uppföljningsstudierna speglar inte bara populationens levnadsstadier. De speglar samtidigt tidsandan, samhällsförändringar och frågor som var föremål för diskussion i samhället vid olika tidpunkter - faktorer som kan belysas och analyseras genom att studera denna normalpopulation i ett livsloppsperspektiv. I rapporter från Malmöundersökningen kan man också följa hur metoderna har utvecklats över tid när det gäller insamling, lagring, bearbetning och tolkning av data.

Margareta Furu är fil dr, docent i pedagogik - ålderspensionerad från tjänst men inte från forskning.

En 60-årig uppföljning av en normalgrupp svenska skolbarn

Hallgren genomförde sin undersökning läsåret 1937/38. Undersökningsgruppen bestod av alla elever i tredje klass i Malmö folkskolor och privata skolor. De allra flesta var födda år 1928 och således i tioårsåldern vid studiens början. Studiens syfte var att ta reda på om det fanns ett samband mellan social bakgrund och begåvning, mätt med ett intelligens-test och lärarskattningar. Hallgren lade ned stort arbete på att utarbeta mätinstrumenten för sin studie. Socioekonomisk status klassificerades i fyra grupper på basis av föräldrar-

nas inkomst och yrke, antal barn i familjen och förekomst i skolans register över elever som fick socialhjälp från skolan. Intelligens skattades med resultat på ett grupp-test, som Hallgren själv konstruerat och standardiserat. Husén och medarbetare (3) har framhållit att det unika med Malmöundersökningen främst ligger i representativiteten för en stor svensk

Studiens syfte var att ta reda på om det fanns ett samband mellan social bakgrund och begåvning, mätt med ett intelligens-test och lärarskattningar

stad år 1938. Intellectuellt och socialt fanns hela variationsvidden representerad i populationen.

Hallgren hade från början inte planerat att studien skulle bli longitudinell, men han gjorde själv den första uppföljningen år 1942. Syftet var att undersöka gruppestets prognostiska förmåga när det gällde skolprestationer i realskolans och flickskolans första årskurs.

Uppföljningen 1948

Nästa uppföljning gjordes år 1948 av Torsten Husén, idag professor emeritus i internationell pedagogik. Han hade varit opponent på Siver Hallgrens licentiatavhandling och var, år 1948, militärpsykolog och ansvarig för den psykologiska testningen vid inskrivningen till militärtjänst. Pojkarna i Hallgrens population måste finnas med bland dem, som militärtestats i 20-årsåldern. Husén såg att de två databaserna tillsammans skulle kunna ge en unik möjlighet att studera flera då aktuella frågor inom pedagogisk psykologi, t ex skolningens betydelse för intellektuell utveckling. En annan fråga gällde den relativa betydelsen av begåvning och social bakgrund för urval till högre utbildning. Husén fann bl a att ju högre utbildningsnivå männen hade uppnått vid mönstringen desto bättre resultat hade de, genomsnittligt sett, på intelligenstaget 1948 jämfört med år 1938. Han fann också att det fanns en stor begåvningsreserv för högre studier. Resultaten publicerades i boken *Testresultatens prognosvärde* (4).

Hallgren fortsatte att följa hur livet utvecklades för individerna i populationen. Han hade påbörjat datainsamlingar från register för en undersökning med syftet att relatera yrkeskarriär till sådana startpunkter i livet som social bakgrund, formell skolning och IQ. Sorg-

ligt nog drabbades Siver Hallgren av svår sjukdom och avled år 1961. Änkan överlämnade sin makes forskningsmaterial till Torsten Husén och Malmöundersökningen kunde fortsätta.

Nästa våg 1963-64

Nästa uppföljning ägde rum 1963-64. Syftet var att belysa hur kognitiv förmåga och social bakgrund i tioårsåldern predicerar karriär och livssituation fram till 35 års ålder. Data insamlades genom postenkät och från register och resultaten redovisades i detalj av Husén och medarbetare i boken *Talent, Opportunity and Career. A twenty-six year follow-up of 1500 individuals* (3).

Ytterligare vågor

Ytterligare tre enkätuppföljningar har gjorts: 1971, 1984 och 1994. Dessutom har uppgifter om inkomst och civilstånd insamlats från register vartannat år. Vid uppföljningen år 1971 var undersökningspersonerna 43 år gamla. De ansågs därför vara etablerade med avseende på utbildningsnivå, yrke, inkomst och sociala förhållanden - faktorer som ingick i datainsamlingen. Dessutom breddades datainsamlingen, som omfattade även vissa uppgifter om huvudgenerationens barn. Resultaten redovisades i mitten av 1970-talet i två doktorsavhandlingar. Den ena var Ingemar Emanuelssons studie *Utbildningshandikapp i långtidsperspektiv* (5). Den andra var Ingemar Fägerlinds studie *Formal Education and Adult Earnings* (6).

Mitt eget intresse

Mitt forskningsarbete med Malmöundersökningen började i slutet av 70-talet, då jag var doktorand i pedagogik. Från mitt första yrke som laboratorieassistent på ett sjukhus i

Den historiska dimensionen i människors sociala erfarenheter måste också beaktas

Stockholm hade jag fjorton års erfarenhet av klinisk forskning. Jag var intresserad främst av beteende- och socialmedicinska frågeställningar. Härigenom breddades Malmöundersökningens perspektiv till att gälla studier av barnaårens betydelse för levnadsförhållanden, hälsa/ohälsa och hälsorelaterad livskvalitet senare i livet.

Malmöbarnen i ett historiskt sammanhang

Longitudinella studier av uppväxtvillkor och livsmönster är en viktig bas för att få kunskap om barnaårens betydelse för hälsa och välbefinnande senare i livet. Den historiska dimensionen i människors sociala erfarenheter måste då också beaktas. Annars finns det risk för att man brister i förståelse för människors verkliga levnadsvillkor och livserfarenheter (7).

Uppväxtvillkoren för individerna i Malmöundersökningen och deras senare livserfarenheter är avhängiga bl a av att individerna var i förskoleåldern under de ekonomiska depressionsåren i början av 1930-talet och att de tillhör den första folkhemsgenerationen. Glen H. Elder (8) hade funnit att 30-talsdepressionen på flera sätt hade haft långsiktiga konsekvenser för individer i USA med ungefär samma födelseår som Malmöundersökningens population.

Elders studier inspirerade mig att utnyttja det naturliga experiment, som 30-talsdepressionen är, för att analysera vilken betydelse denna socioekonomiska förändring hade haft för individers livsmönster och hälsa. Genom

manuella sökningar i olika register kompletterade jag databanken med inkomstuppgifter för föräldragerationen vid tre olika tidpunkter: 1. före depressionen (1929), 2. år 1933, då den ekonomiska krisen och arbetslösheten kulminerade, och 3. år 1942 - ett år under andra världskriget (9).

Hälsoundersökning i 50-årsåldern

Nästan 500 män från Malmöundersökningens population bodde i Malmö i 50-årsåldern och hade erbjudits att delta i en medicinsk hälsoundersökning. Ungefär tre fjärdedelar av den inbjudna gruppen deltog och för dessa finns medicinska data. Variabler från Malmöundersökningen och från hälsoundersökningen lades ihop till en analysfil, som omedelbart avidentifierades. Analysresultaten redovisades i min avhandling *Life Patterns and Health. A longitudinal study of men from childhood to middle age* (10). Modellanalyser med LISREL-metoden visade att det fanns långsiktiga negativa effekter på faktorer av betydelse för hälsan hos den grupp män, som i tidiga barnår hade tillhört ekonomiskt hårt drabbade familjer.

Uppföljning 1984 och 1994

Vid 1984 års enkätuppföljning var undersökningspersonerna ungefär 56 år gamla. Enkäten handlade främst om vuxenutbildning, yrke, arbetsförhållanden, socialt nätverk, hälsa och välbefinnande. Albert Tuijnman har publicerat flera studier baserade på Malmöundersökningens databank till och med år

Det fanns långsiktiga negativa effekter på faktorer av betydelse för hälsan hos den grupp män, som i tidiga barnår hade tillhört ekonomiskt hårt drabbade familjer

1988, t ex doktorsavhandlingen *Recurrent Education, Earnings, and Well-being. A fifty-year longitudinal study of a cohort of Swedish men* (11).

Den senaste uppföljningen gjordes år 1994, då undersökningspersonerna var 66 år gamla. De allra flesta var pensionerade. Syftet med uppföljningen var att studera utträde från arbetsmarknaden och åldrande i relation till uppväxtvillkor och yrkeskarriär. Frågeformuläret handlade denna gång om arbetsförhållanden före pensioneringen, pensioneringsmönster, socialt nätverk och hälsorelaterad livskvalitet. Analyser har visat att drygt två tredjedelar av de pensionerade helt eller delvis hade gått i pension före 65 års ålder. Medicinska skäl till förtida pensionering var vanligare bland kvinnor än bland män. Bland både kvinnor och män fanns det en skillnad mellan andelen som gått i förtida pension av medicinska orsaker i relation till socioekonomiska förhållanden i tioårsåldern: Ju lägre social bakgrund i barnåren desto större var andelen som hade förtidspensionerats av medicinska skäl (12).

Skillnader män och kvinnor.

Hälsorelaterad livskvalitet skattades med fem skalor ur frågeformuläret SWED-QUAL (13). Männens hälsorelaterade livskvalitet var högre än kvinnornas. Detta är värt att notera, eftersom dödligheten bland Malmöundersökningens män var dubbelt så hög som bland kvinnorna (21,1% resp. 10,3%). Männen tycks ha dött av sina sjukdomar, medan kvinnorna har fortsatt att leva med sina (12).

Ju lägre social bakgrund i barnåren desto större var andelen som hade förtidspensionerats av medicinska skäl

Männens hälsorelaterade livskvalitet var högre än kvinnornas

Ur ett forskningsperspektiv kan mycket mer sägas om Malmöundersökningen. Men jag vill till sist låta en av undersökningspersonerna själv komma till tals för att ge oss en bild av sina uppväxtår:

“Vi var sju syskon. En mamma som bakade bröd och kakor, bar tvättkorgar 4 trappor upp. Steg upp kl 5 varje morgon. Sov 4-5 timmar. Alltid på gott humör. Bredd 35 mackor varje morgon till alla som skulle iväg till jobbet. Packa t.o.m. kranar i huset där vi bodde. Pappa hade extrajobb som portvakt för att det skulle gå ihop. Vi bodde modernt i en tretrumslägenhet, nio personer med 6 sängar, så några fick ligga två i samma säng. Vad gjorde det! Vi trivdes och var glada. Men jag frågar mig idag! Hur orka föräldrarna? Så var det då! Nog har tiderna förändrats! Allt detta hör kanske inte hit, men nog har det påverkat mig som människa.”

REFERENSER

2. Hallgren, S. Intelligens och social miljö. I *Studier i människokunskap tillägnade John Landquist*. Lund: Gleerups, 1946.
3. Husén, T., Emanuelsson, I., Fägerlind, I., & Liljefors, R. *Talent, Opportunity and Career. A twenty-six year follow-up of 1500 individuals*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1969.
6. Fägerlind, I. *Formal Education and Adult Earnings. A longitudinal study on the benefits of education*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1975.
7. Elder, G.H.Jr, & Rockwell, R.C. Economic depression and postwar opportunity in men's lives: A study of life patterns and health. In R.A. Simmons (Ed.), *Research in community and mental health*. Greenwich, Conn: JAI, 1979.
8. Elder, G.H. *Children of the Great Depression*. Chicago: University of Chicago Press, 1974.

Fullständig referenslista kan erhållas av författaren.